

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дфн Атанас Стаматов
ИБФК - София

Рецензията е част от процедурата по обявения в бр. 44/29.05.2018 г. на *Държавен вестник* конкурс за „доцент“ по професионално направление 2.3. *Философия (Антична и Средновековна философия)* към катедра „История на философията“ при Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Изложението е съобразено със *Закона за развитие на академичния състав, Правилника за неговото приложение и нормативните изисквания на Университета за придобиване на академични длъжности*.

Към законово установения срок за участие в конкурса документи е подал един кандидат: *гл.ас. д-р Гергана Владимирова Динева* – щатен преподавател в катедрата.

Гергана Динева следва и завършва специалност „Философия“ в СУ „Св. Климент Охридски“ с образователно-квалификационната степен „магистър“ (2007). Под ръководството на проф. дфн Цочо Бояджиев подготвя и успешно защитава дисертационен труд на тема *„Метафизика на границата. Границата като методологически ключ в интерпретацията на елементи от средновековната философия и култура“*, за което ѝ е присъдена образователната и научна степен „доктор“ (2012). Работила е като преподавател в 54 СОУ „Св. Иван Рилски“ - София и 133 СОУ „Ал. Пушкин“ - София. От 2010 г. е асистент, а след 2014 г. гл. асистент в кат. „История на философията“ и научен секретар на катедрата. Между 2009-2014 г. сътрудничи на *Фондация за хуманитарни и социални изследвания – София*. Д-р Динева чете лекционни курсове и води упражнения по дисциплината *„Антична философия“* в бакалавърската степен на спец. „Философия“ (задочен курс) и спец. „История и философия“ (редовен курс); лекционен курс *„История на философията – I ч.“* в спец. „Психология“; лекционни курсове *„Досократическа философия“*, *„Трансценденталната философия и нейните опоненти“*, *„Личност и индивидуалност: Античност, Средновековие, Ранна модерност“* в магистърската програма *„История и съвременност на философията“* и спецкурсове, посветени на различни теми из творчеството на Тома от Аквино, както и на проблема за индивидуалността/персоналността през Средновековието. През последните десет години тя е участвала в осъществяването на седемнадесет научни проекта - като два от тях ръководи и в над двадесет конференции у нас и в чужбина. Гл. ас. Динева е автор на две монографии и тридесет и пет статии, научни съобщения, рецензии и уводи към преводни текстове. Отлично владее английски и немски език; в изследователската си работа свободно ползва латински и старогръцки език.

За участие в конкурса гл. ас. д-р Гергана Динева е представила монографията *Раждането на личността*, Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, С., 2018 г., 361 с.

Следя изследователската работа на д-р Гергана Динева от времето на

нейното следване и смее да твърдя, че познавам практически всички текстове, които тя е публикувала. През 2012 г. имах удоволствието да рецензирам дисертационния ѝ труд – един ерудитно и компетентно написан текст, чиито достоинства надхвърляха стандартните изисквания за придобиване на образователната и научна степен „доктор“. Текстът беше заявка за обещаващо бъдеще на Г. Динева като изследовател. Представеният от нея хабилитационен труд идва по най-убедителен начин да потвърди това очакване.

Целта, която авторката преследва в рецензираната монография е чрез една „историко-философска археология на знанието“ да установи произхода на понятието „личност“ и да проследи неговото философско и светогледно разгръщане най-вече в латиноезичната културна традиция. Посочената цел задава и композиционните решения на творбата. Структурата на изследването включва уводна бележка, пет глави, заключение и библиография в два обособени дяла – първична и вторична литература. Основният използван методологически подход е *проблемно-категориалния*, историко-философски разгърнат чрез критически прецизен *херменевтичен анализ*.

Намирам за целесъобразно и добавянето в текста на т. нар. „христоматиен пласт“. От една страна чрез него се представят за първи път на български език в превод от оригинала слабо познати или практически непознати извори и интерпретации; от друга – референциалното му отнасяне към основния текст недвусмислено илюстрира научната добросъвестност на д-р Динева и готовността ѝ да следва налаганата от историческите факти логика на изложението, пренебрегвайки установени парадигми и конюнктурно търсени социални импликации. Много сполучлив е подборът от автори, чиито схващания за човека, фокусирани през триадата *индивид (индивидуация) – индивидуалност – лице (личност)* ни водят към формирането на модерното понятие за личност. Струва ми се важно да отбележим и факта, че Гергана Динева проследява разволя на третирания проблем за период от над 1500 години (по същество от Тертулиан до Кант), защото тази дълбочина на историко-философския хоризонт вече свежда до минимум риска от прибързани и незадоволително аргументирани изводи. През опорните за изследването коментарни текстове тя прави достойние на философската ни култура и схващанията на действително водещите във философско-антропологичната проблематика медиевисти като Тео Кобуш, Людгер Хонфелдер, Мария Бургер и др.

Първата част на изследването е озаглавена „*Въведение в проблема*“, но тези кратки тридесетина страници, мисля, са ключови за прочита на целия текст. Що се отнася до актуалността на темата – разбира се, темата е актуална щом иде реч за статута и ценността на човешката личност, идея, основополагаща в изграждането на европейския културен модел; ала през историко-философските си наблюдения, д-р Гергана Динева открива „пробойни“, в начина по който съвременната хуманитаристика схваща генезиса на понятието *личност*. Те се отнасят както до *времето и тематичната област*, в които се заражда идеята за личността, така и до *терминологичното поле*, в чиято семантика тя се разгръща съобразно спецификата на културно-историческия контекст, а също и до последвалите в резултат на това видими промени в *дефинитивното схващане за предмета на философията*.

Във втора глава – „*Индивид и личност*“ – авторката апробира възможните

категориални подстъпи към идеята за личността. Прецизното диференциране на понятията „индивид“ и „личност“ налага извода, че генетико-епистемологичната зависимост между тях е далеч по-непродуктивна, отколкото между понятията „личност“ и „лице“ - последното битувало първоначално в именна, а по-късно и в догматично санкционирана употреба. Тази констатация по същество пререструктурира проблемното поле и трасира осевата линия, към която сходя и ни води изложението в последващите три глави (III. Понятието „лице“. Началото; IV. Раждането на понятието „личност“; V. Пътят към понятието за личност в Ранната модерност и Новото време), а именно от спекулативно-теологичните дефиниции на „лице“ до ранномодерното разбиране за „личност“.

През възгледите на Боеций, Ричард от Сен Виктор, Жилбер от Поре, Пиер Абелар, Герхорх от Райхерсберг, Гийом от Оксер, Александър от Халес, Бонавентура, Пиер Жан Оливи, Джон Дънс Скот, та до Франсиско Суарес, Самуел Пуфендорф, Кристиан Волф и Имануел Кант, д-р Гергана Динева много внимателно проследява теоретичните трансформации и детайлно маркира всяка стъпка, еманципираща Аз-а от „подлежащ онтологичен гарант“, за да аргументира тезата, че „обратът се състои в извеждането на личността от субстанциално положена екзистенция в самостоятелно самоопределящо се самосъзнание“ (с. 26). Пикът на този обрат основателно е отнесен към XIII в., а емблематични за настъпващата промяна са схващанията на Пиер Жан Оливи. Стъпвайки върху чудесното изследване на Тео Кобуш *Откриването на личността. Метафизика на свободата и на моделния човешки образ* (1997), авторката убедително демонстрира как от понятието „лице“ се появява разбирането за „личност“, синтезирано около проблема за достойнството, което при това произтича не от природата на човека, а от неговия „екзистенциален морален статус“.

За изследваните автори от Пиер Жан Оливи до Франсиско Суарес, определящи измежду същностните елементи на личността са свободата и персоналната идентичност. Фр. Суарес резюмира тази тенденция в тезата за свободата като „трансцендентално онтологично основание на морала“ (с. 284) и прави извода, че „личността“ е моралното битие на човека. Патосът на тази късносхоластична метафизика на личността в рецепциите на Кристиан Волф и Мартин Кнутцен пряко влияе върху Кантовата метафизика на нравите и при формиране на разбирането му за „поднаващия субект като нравствена личност“.

В заключението д-р Г. Динева резюмира резултатите от изследването през фокуса на *общото и различното* между Високата схоластика и Ранната модерност относно разбирането за личността и трансформациите, които в тази връзка търпи предметът на философията. Самите резултати, без уговорка, можем да определим като впечатляващи. Сбито и коректно те са резюмирани в авторската справка за приносните моменти в изследването. Ще си позволя да припомня най-важните „новини“.

Тезата, че понятието за личност се корени в модерността и се разгръща едва ли не от времето на Емил Дюркем и Марсел Мос не издържа историко-философска верификация. На същото основание следва да се постави под въпрос и обичайното схващане, че понятието „личност“ се ражда в лоното на социалните и антропологични науки. Професионално издържаният историко-философски анализ показва, че то е *понятие с история* и дори с твърде богата история. Понятието „личност“ - зародило се през термина „лице“, обстойно

обговарян в спекулативно-богословския дебат от времето на Късната античност и Ранното средновековие насетне - е не просто „продукт на християнската европейска мисловност“, но и един от основните стълбове на европейската култура. Постепенно идеята за човешката личността се превръща в невралгичен за философията проблем с отражение върху дефинитивното схващане за предмета ѝ, метаморфирал от *онтотеология* – през *онтология* – към *критическа теория* (Авт. стр., с. 1). В изследването „дериватно“ присъстват и други, отбелязани в справката, приносни моменти.

Накрая позволете ми да добавя няколко думи встрани от стилистиката на жанра. Монографията *Раждането на личността* (2018) не е архивиращо историко-философски реалити съчинение. Изследването по-скоро е *историко-философска диагноза за екзистенциалните кризи и колизии*, преживявани от съвременния човек. То е и *евристичен ключ* към търсенето на позитивни решения. За разлика от повечето административно ангажирани текстове, чиято „историческа мисия“ приключва с хабилитирането на кандидата, струва ми се, че този ще живее дълго и тепърва ще се чете и реферира в различни области на знанието, а вероятно ще бъде и един от знаковите за развоя на българската философска култура през първите десетилетия на века. Той е и решаващ задочен аргумент за ролята на историко-философските знания в правенето на философия (Виж. Бояджиев, Ц. И пак: *каква ми е Хекуба или защо е полезно да изучаваме историята на философията* //сп. Български философски преглед, бр. 5/2015 г., с. 135-147; Дискусия „*За мястото и ролята на историко-философските знания в преподаването по философия*“// сп. Български философски преглед, бр. 6/2016 г., с. 218-238).

Надявам се при първа възможност изследването да претърпи второ издание, в което да се избегнат допуснатите по вина на издателя печатни грешки.

Предвид на вече казаното – считам, че постиженията и приносите на кандидата в преподавателската, научно-изследователската и преводаческа дейност напълно покриват изискванията за придобиване на академичната длъжност „доцент“ и като член на научното жури за провеждане на избора *убедено препоръчвам* тя да бъде присъдена на гл. ас. д-р *Гергана Владимирова Динева*.

19.10.2018 г.
София

проф. дфн Атанас Стаматов